Valentina Juravliova[1]

LEONARDO

Traducerea de Radu Tudor[2]

[1] Валентина Журавлева (17.07.1933-12.04.2004)

[2] A apărut în limba română în Colecția Povestiri Științifico-Fantastice nr. 141/sept. 1960 (după revista „Znanie sila”, nr. 1/1960)

Conversația noastră a început în timp ce placa lui Bernes se învârtea pentru a şasea oară în acea seară. Până atunci îmi era cam peste mână să mă apropii de el; făcuserăm cunoştință odată, întâmplător şi numai în treacăt. Ascultând pentru a şasea oară cântecul bătrânului celibatar, nu m-am mai putut reține.

Se pare că şi el se plictisea. Când i-am oferit o țigară, se arătă foarte dispus să ieşim împreună pe balcon.

Simțind nevoia să încep conversația, i-am pus prima întrebare care mi-a trecut prin minte,

— Dacă nu mă înşel, sărbătorita este sora dumneavoastră?

E1 îmi răspunse simplu:

— Da.

Iar apoi continuă:

— Dacă nu mă înşel, este prietena soției dumneavoastră?

Ne uitarăm unul la altul şi ne zâmbirăm cu înțeles.

El se dovedi un interlocutor foarte interesant, cult şi inteligent. Era un om înalt, gras (poate chiar prea gras pentru cei 33-35 de ani ai săi), cu o barbă mică, blondă şi îngrijit tunsă, cu ochi albaştri şi puțin saşii; înfățişarea lui amintea de aceea a unui actor. Poate că această impresie era provocată de felul său de a vorbi: pronunța fiecare cuvânt foarte clar, aş spune chiar foarte reliefat.

Să-mi fie iertată comparația profesională, dar acest om nu era făcut după nici un fel de proiect tip. Pentru orice ştia - şi ştia multe -, totdeauna avea în mod obligatoriu o părere proprie, părere care uneori era uimitor de justă, alteori însă destul de stranie, dar totdeauna originală şi neapărat a sa. Aceste păreri categorice, fără drept de apel, la început mă iritau, deşi el nu tindea niciodată să-şi impună punctul de vedere. Pur şi simplu n-avea nici un fel de îndoială că părerea lui este bună şi i se părea totdeauna absolut normală şi de la site înțeles; de aci pornea şi convingerea deosebită cu care îşi

expunea întotdeauna raționamentele. Exact cu aceeaşi convingere, un copil poate arăta un tramvai, afirmând că acesta este o casă; încercați să-l convingeți că ce numeşte el casă este de fapt tramvai!

Cinci în conversația noastră am început să vorbim despre arhitectură, Voronov (Kiril Vladimirovici Voronov era numele noii mele cunoştințe) mă întrebă care anume clădiri au fost construite după proiectele mele. I-am enumerat câteva case din împrejurimile Moscovei. Se încruntă, sforțându-se parcă să-şi amintească acele clădiri. Apoi spuse zâmbind:

— Făcând o analogie între arhitectură şi muzică, se poate spune că dumneata ai executat ceva în genul unui marş. Foarte monoton şi cam... cu greu multe linii drepte.

N-am apucat să mă supăr. Voronov mi-a făcut câteva observații concrete, cu care nu se putea să nu fii de acord. Se descurca uşor în arhitectură, poate chiar prea uşor pentru un nespecialist. Mi-am exprimat dorința să aflu care îi este profesiunea.

— Sculptor, îmi răspunse el, dar imediat se corectă: Fost sculptor.

— Fost?

Nu-mi răspunse imediat. Pesemne că nu prea voia să vorbească despre acest subiect.

— Da, fost... Acum lucrez, la Institutul de etnografie... Există aici un laborator de reconstituire plastică. În acest laborator...

Observându-mi nedumerirea, începu să râdă:

— Nu ştii? Reconstituirea plastică înseamnă redarea înfățişării după forma craniului. Metoda lui Aleksei Alekseevici Grigoriev... Reconstituirea înfățişării exterioare a oamenilor morți de multă vreme. În laboratorul lui Grigoriev lucrează fel de fel de oameni: medici, biologi, antropologi... şi sculptori.

— Dar, totuşi, de ce fost sculptor?

Voronov răspunse parcă fără să vrea:

— Unii consideră că arta este incompatibilă cu autenticitatea documentară. Aceştia sunt de părere că reconstituirea plastică ar fi, chipurile, un meşteşug. Aceştia sunt cei care m-au categorisit... fost.

Stinse ţigara, luă alta, pe care mai întâi o frământă între degete şi apoi o aprinse: toate aceste operaţii le săvârşi cu mişcări foarte precise, graţioase şi calculate.

— Reconstituind înfăţişarea pe baza craniului, spusei eu, dumneavoastră trebuie să reuşiţi să o obţineţi aşa cum a fost ea în realitate. Trebuie să creaţi o copie cât mai exactă a realităţii trecute, nu-i aşa? Când începeţi lucrul, dumneavoastră nu ştiţi nici măcar cum va arăta figura pe care o veţi obţine. Rezolvarea, o rezolvare perfect determinată, o indică ştiinţa! Ce mai rămâne atunci sculptorului? Desigur că reconstituirea plastică nu este un meşteşug, dar...

Mă întrerupse:

— Asta-i părerea dumitale?

După trei pahare de vin, eram într-o dispoziţie foarte paşnică. N-aveam chef de ceartă.

— În definitiv, mă adresai eu lui Voronov, reconstituirea înfăţişării după craniu se utilizează doar şi în criminalistică. Povestiţi-mi ceva... aşa...

— Te pasionează detectivii? întrebă el zâmbind.

— Din păcate...

— Îmi pare rău, dar nu ştiu nimic. După câte-mi amintesc, Grigoriev nu a lucrat niciodată pentru criminalişti. Dar, dacă doreşti, îţi voi arăta ceva.

— Îmi veţi arăta sau îmi veţi povesti?

— Îţi voi arăta. Eu locuiesc aici, cu două etaje mai sus. Dacă doreşti...

Craniile şi tot ce este legat de aceasta nu reprezintă cel mai plăcut subiect pentru o conversaţie. Dar perspectiva de a asculta pentru a şaptea oară, pentru a opta oară şi poate

chiar pentru a zecea oară cântecul bătrânului celibatar mă atrăgea şi mai puțin.

M-am declarat de acord.

Pe scară era o lumină slabă, care abia licărea.

— Ce zici ce iluminație? mi se adresă Voronov. Pentru un regizor ar fi un vis.

Pe scară am dat peste un tânăr şi o fată, care, după toate aparențele, nu se prea simțeau deranjați de lumina cea slabă.

Îmi este greu să spun ceva despre apartamentul lui Voronov. Invocând dezordinea, aprinse lumina doar în cea de-a treia cameră. Aici era un atelier ori un cabinet de lucru ori, mai curând, şi unul, şi celălalt. Avea două ferestre mari, acoperite cu storuri; pe peretele opus erau aşezate pe etajere sculpturi de bronz şi ipsos, bustul unul gardist roşu, un grup de copii cu porumbei.

Masa frumoasă, în stil clasic, încărcată cu cărți nu se prea armoniza cu rafturile grosolane de lemn, fixate în pereți, Într-un colț era o lucrare începută în marmură şi acoperită neglijent cu o bucată de pânză. Era bustul unei fete şi, după cum mi s-a părut, tocmai al fetei pe care o întâlnisem pe scară.

— Nu-i terminat? l-am întrebai pe Voronov.

— Fleacuri! răspunse el indiferent şi trase pânza pe deasupra. Apoi, scuzându-se parcă, adăugă: Este o vecină. L-am început şi, din lipsă de timp…

N-am întrebat mai mult.

— Sculpturile acestea obişnuite nu sunt interesante, continuă el. Am o singură reconstituire plastică.

Abia acum, uitându-mă cu atenție, am observat într-un colț un bust de bronz. Era aşezat pe un dulăpior scund şi sub bust erau trei cărți groase.

Ne-am apropiat. Era un cap de bătrân: o frunte înaltă, chiar foarte înaltă, părul rar, dar lung, aproape până la umeri, o barbă ondulată, pieptănată îngrijit. Figura puțin

prelungă, cu ochii apropiați, gura mare, nasul îngust, uşor acvilin mi s-au părut de la început cunoscute.

— Leonardo? l-am întrebat pe Voronov

Îmi răspunse afirmativ printr-un semn cu capul.

Trebuie să recunosc că eram emoționat. Eram emoționat şi în acelaşi timp deziluzionat. Prelucrarea aceea atât de fină a detaliilor, ca o lucrătură în dantelă, crea impresia de realitate şi în acelaşi timp de iluzie. Era suficient însă să nu te mai laşi atras de detalii, şi iluzia dispărea.

Văzusem de mai multe ori (bineînțeles în reproduceri) autoportretul lui Leonardo. Era doar o schiță, dar reda exact acea trăsătură pe care am considerat-o de la început ca fiind cea mai importantă la Leonardo, şi anume înțelepciunea omului care s-a ridicat deasupra atâtor generații. Imaginea lui Leonardo da Vinci, omul care a avut o existență fantastică, mi s-a părut întotdeauna, chiar independent de autoportret, ca fiind ceva cu totul deosebit. Acest specific însă nu-l vedeam în sculptura lui Voronov. Desigur că asemănarea cu autoportretul era de netăgăduit. Leonardo creat de Voronov era însă un om obişnuit. Mai mult încă, era un om foarte obosit, bătrân, aproape nefericit.

— Ia loc! îmi spuse Voronov, oferindu-mi un fotoliu.

După ce m-am aşezat, Voronov aprinse două becuri fixate în perete, de o parte şi de alta a sculpturii. Lumina era atât de puternică, încât pentru un moment am închis ochii. Când i-am deschis...

La început mi s-a părut că bustul fusese înlocuit. Era acelaşi, şi totuşi altul. Fasciculul puternic de lumină ştergea detaliile. Înainte ele acopereau principalul, acaparau privirea. Acum, prelucrarea aceasta extraordinară a detaliilor nu mai sărea în ochi, era doar ghicită, simțită. Expresia feței, tot ce era mai important, ieşea acum în evidență atât de clar, cu o precizie care mă uimea.

Îmi vine greu, chiar imposibil să redau în cuvinte acea

expresie. Sculptura are graiul ei, care nu este întotdeauna traductibil. Fericirea şi nenorocirea, sau nu, fericirea măreaţă şi nenorocirea cea mai amară, triumful şi suferinţa, ştiinţa şi ignoranţa - toate astea se contopeau în această expresie. Nu este bine spus că se contopeau. Nu se contopeau, ci apăreau una după alta. O asemenea determinare ar putea fi considerată pentru o sculptură ca neverosimilă. Dar nu exagerez. Expresiile feţei se perindau pe dinaintea mea. S-ar putea ca acest lucru să fie explicabil prin aceea că, în timp ce examinam bustul, îmi schimbam poziţia. Se poate să-mi fi oprit privirea când pe o porţiune din figură, când pe alta, cuprinzând pe rând câte ceva din acest tot.

Oricum ar fi, expresia figurii Iui Leonardo se schimba. Afirm acest lucru şi nu mi-e frică că par caraghios. Repet, probabil că totul se explică prin fenomene fizice simple. Aceste fenomene au fost posibile, deoarece sculptorul reuşise să treacă pragul care desparte arta de ceea ce are doar aparenţa ei. La urma urmei, există în artă ceva care nu poate fi divizat în elemente, care nu poate fi analizat în mod obişnuit!

Leonardo nu mi se mai părea acum un om obişnuit, obosit şi bătrân. Totul rămăsese: şi vârsta, şi oboseala. Oboseala nu era însă că în viaţa de toate zilele, părea altfel, ca şi când omul acesta ar fi privit departe, înainte, iar secolele cu bucurii şi necazuri erau susţinute de umerii lui. Dar vârsta... Aşa mi-l închipuiam pe Leonardo, nici mai tânăr, nici mai bătrân.

Trebuie să spun că nu arăt decât principalul. Tot ce era mai clar în bustul lui Leonardo. Unele lucruri le simţeam nedesluşit, cum era, de exemplu, forţa. Nu existau la această sculptură acei umeri puternic dezvoltaţi, cu care sculptorilor le place să-şi împodobească operele. Era însă ceva în poziţia capului, în conturul buzelor, ceva în care se ghicea forţa.

Pe undeva, dintr-o parte, auzii vocea lui Voronov:

— În anul 1516, în luna ianuarie, Leonardo a plecat în Franța. În ziua de 2 mai 1519, Leonardo a murit. A fost înmormântat lângă Amboise. După patru secole şi jumătate, craniul lui Leonardo a fost deshumat şi predat laboratorului nostru.

Figura creată după craniu este lipsită de expresie. S-ar putea spune că este media aritmetică a chipului omului. Dacă vrei, este chipul omului adormit. Nu este însă uşor să-l trezeşti. Metoda lui Grigoriev oferă sculptorului doar un chip brut, veridic din punct de vedere istoric. Acesta trebuie să capete viața fără a fi distrus şi fără a i se schimba vreun amănunt. Aci începe arta. Arta, cu literă mare...

Leonardo a trăit 67 de ani. El a fost pictor, sculptor, a lucrat ca inginer-general în armata ducelui Borgia, a construit canale şi fortărețe. S-a născut la Florența, a trăit la Milano, Veneția, Roma, a călătorit probabil prin răsărit. După cum am spus, a murit în Franța... Din această viață trebuia ales ceva important. Dar ce? Să-l înfățişez pe pictorul atâtor capodopere? Pe sculptorul care a creat colosala statuie ecvestră a lui Francesco Sforza? Pe savantul care şi-a depăşit cu secole contemporanii, înțelegând că spațiul este infinit şi că mişcarea este baza vieții? Sau poate pe curteanul mândru, omul apropiat de Cesare Borgia, de Francisc I? Leonardo însă îşi lăsa tablourile neterminate, n-a terminat „colosul ecvestru", şi-a întrerupt pe neaşteptate cercetările optice ca să serie monografii în probleme de botanică, îşi schimba protectorii, trecea dintr-un stat într-altul... Ce căuta? Cine a fost?... Spune-mi, ce exprimă figura lui Leonardo? .

I-am împărtăşit cum am putut impresiile mele. Probabil că ele n-au fost cele dorite de Voronov, deoarece, în timp ce mă asculta, se încrunta, apoi tăcu timp îndelungat.

— Ştiu eu, poate că aşa e, spuse el aprinzându-şi o țigară. (În seara aceea fumase mult.) Probabil, chiar aşa este. Sunt mult prea strâns legat de această lucrare ca să pot fi obiectiv.

Un an de cercetări, de îndoieli, de deziluzii, zeci de variante nereuşite şi, în sfârşit, acest ultim cap pe care l-am făcut într-o noapte. Am căutat cheia vieții lui Leonardo, o clipă în care să se intersecteze ca într-un focar toate liniile vieții lui, ale caracterului său... În noaptea aceea am fost sigur că am găsit acea cheie şi acum... Nu ştiu. Cred că a rămas ceva în argilă, ceva care nu s-a transmis bronzului.

Începu să râdă încet, cu un râs răguşit:

— Să le confunzi cu creația ta, nu spun aşa artiştii? Înainte mi se părea că nu este altceva decât o exprimare pretențioasă. În noaptea aceea însă, înțelegi, este greu de lămurit... Mi se părea că m-am încurcat de tot. În gândirea şi în impresiile mele domnea haosul... Şi ştii ce am făcut? Am luat o bucată de hârtie şi am început să-l descriu pe Leonardo. Dar ce fel de scriitor sunt eu!... M-am chinuit cu primele fraze. Pe urmă însă, fără să-mi dau seama, n-am mai reuşit să scriu atât de repede cât aş fi vrut. Înțelegi, parcă auzeam vocea lui Leonardo... împreună cu Leonardo vedeam fortăreața - nişte forturi aproape dărâmate, turnuri distruse pe jumătate, ambrazuri acoperite cu muşchi. Undeva în spate era un bătrân şchiop, intendentul fortăreței. Bastonul bătea pietrele treptelor, mâncate de vreme... Înțelegi? Eu scriam probabil prost, dar procesul scrierii mi-a ordonat gândurile, mi-a clarificat ideile. A fost ca un fel de trambulină. Ultima frază a rămas neterminată; am pus mâna pe argilă...

Stinse energic mucul de țigară în scrumieră.

— Ați păstrat cele scrise? l-am întrebat eu.

Se apropie tăcut de raft, scoase o foaie de hârtie şi mi-o întinse.

Era un scris straniu, mic, destul de citeț şi în acelaşi timp parcă zbura, puternic înclinat spre dreapta.

„...Paznicul se înclină respectuos în fața inginerului general. Un pas înapoi, un pas greoi, cu piciorul şchiop, care nu se îndoaie... şi se înclină încă o dată. Asta este pentru

titlul de «Mare apropiat al familiei». Aşa este numit Leonardo în documentul întărit cu sigiliul ducelui Borgia. Încă un pas înapoi şi încă o înclinare. Asta este probabil ca semn de mulțumire că inginerul ducelui, venit să inspecteze fortărețele din Piombino, a fost indulgent, foarte indulgent... (ştersături).

Este o prostie să numeri de câte ori se înclină... Leonardo se întoarce brusc. Trage flămând în piept vântul de mare, sărat.

Din turn se vede departe. El însă priveşte jos, acolo unde se termină stâncile şi încep valurile. Valurile sunt îndârjite. Îşi înclină spinările abrupte, cu coama înspumată, şi spală pietrele. Saltă înnebunite parcă şi sar risipind picături argintii de spumă.

N-a mai pictat niciodată marea. Față de jocul viu de lumină şi umbră de pe crestele valurilor, penelul cu culori este fără vlagă. În fața adâncimii transparente, care pare că soarbe şi topeşte mii şi mii de nuanțe de culori, pensula artistului rămâne neputincioasă. Pictorul Leonardo era covârşit de măreția mării...

Degetele lungi şi subțiri alunecă peste crenelurile aspre ale turnului. Se înserează. E răcoare. Numai piatra mai păstrează puțină căldură, dezmierdarea zgârcită a zilei de primăvară. Pietrele sunt bătrâne. Ca un sculptor răbduriu, soarele şi vântul au săpat în această piatră riduri adânci, cicatrice nevindecabile ale timpului.

Temându-se să nu piardă ultima rază de lumină a zilei, Leonardo scoate o coală de carton din buzunar. Privirea pătrunzătoare a artistului se îndreaptă din nou asupra liniilor precise ale desenului. Da, totul e corect... Trebuie numai să deschizi robinetul şi vei putea respira uşor şi liber sub apă. În rezervor exista suficient «alito» neutru ca omul să rămână pe fundul mării atâta timp cât va rezista fără hrană... (ştersături).

Un simplu desen, dar el exprimă puterea omului asupra mării.

— Asupra mării? întreabă valurile cu voce surdă.

— Asupra mării? repetă încet vântul.

Leonardo îşi îndreaptă privirea spre marea ce devine din ce în ce mai neagră. El să fie acela care a pronunțat aceste cuvinte?

E liniște: valurile obosite dezmiardă drăgăstos stâncile. Marea e nestatornică, ca şi domnitorii. Peste două zile îl va vedea pe Cesar. Mâna lacomă a ducelui va tremura primind mica foaie de carton. Acela care stăpâneşte marea cârmuieşte lumea.

Inginerul-general se uită la pânza înclinată, ca o pată albă, aruncată la întâmplare pe întunecimea întinderilor de apă. Corabia înaintează mândră, ca o pasăre de pradă; vântul o poartă spre rada portului, iluzorie măreție, căci omul poate merge pe fundul mării, iar proiectilul aruncat de o mână invizibilă poate străpunge fundul corăbiei! Apa va năvăli prin spărtură, iar oamenii vor țipa îngroziți până la nebunie...

Ce-i pasă lui de suferințele altora? Răul care nu-l atinge pe el valorează tot atât cât valorează binele dacă acesta nu-i foloseşte lui. Dar câtă vreme poți gândi aşa? La vârsta de cincizeci de ani e greu să te mai înşeli pe tine însuți. La cincizeci de ani omul ştie să gândească. Dar la ce să se gândească? Această coală de carton trebuie să fie dată*:* o creație atât de grandioasă nu trebuie să rămână necunoscută. Ea trebuie să deschidă poarta, închisă până acum pentru om, poarta spre lumea vegetației verzi-ruginii a mării. Şi nu e vina lui dacă prin această poartă deschisă vor năvăli suferințele altora. Da, se vor scufunda corăbii. Vor pieri oameni. Este oare prea puțină suferință pe Pământ? Acum va mai fi încă una...

Trece în partea cealaltă a turnului. De aci nu se vede marea. Aci totul este simplu, obişnuit. Sunete cunoscute

sting neliniştea sufletească, neînțeleasă.

La o fereastră, trei soldați se înjură. Se aud zarurile care se ciocnesc între ele. La altă fereastră se văd nişte umbre. Servitoarea cea grasă a intendentului râde în hohote, țipând cu o indignare prefăcută.

Datele de piatră răsună din nou sub picioarele inginerului-general. În fața lui se cască din nou prăpastia neagră a mării. În spate, Italia... (ştersături). Fie ce-o fi: descoperirea sa o va dărui Italiei. La cincizeci de ani e greu să te înşeli singur.

— Italia? zâmbi el amar, Italia nu există. Milanul este împotriva Romei... Toți împotriva tuturora. Nu Italiei, ci lui Cesar îi trebuie coala de carton...

De trei ori s-a suit intendentul pe treptele tocite şi de tot atâtea ori a făcut cale-ntoarsă, neîndrăznind să se apropie de omul încovoiat, cu pelerină de inginer-general.

«Marele ales al familiei» a coborât abia dimineață. Ochii lui indiferenți şi reci nu exprimau nici un fel de îndoială. Hotărâse..."

— Hotărâse?

Voronov, care până atunci se plimbase în lungul şi în latul camerei, se opri. Privind ochii de bronz ai lui Leonardo, spuse:

— Nu, în acea noapte el nu hotărâse nimic. Până să ia o hotărâre au mai trecut încă opt ani.

— Ce hotărâre?

Voronov cocoloşi ambalajul de hârtie în care nu mai avea țigări şi-l aruncă. Glasul cu care vorbi îi păru lui însuşi straniu, de parcă ar fi fost al altcuiva:

„Cum şi de ce nu scriu despre sistemul meu de a sta sub apă atâta timp cât se poate rezista fără hrană? Am renunțat din pricina nemernicilor care ar utiliza acest sistem pentru a ucide în adâncul mărilor, pentru a sparge fundul corăbiilor, pentru a le scufunda împreună cu oamenii de pe ele..."

— Dar crede-mă, nu trebuie să iei toate astea ca absolut autentice. Gândurile nu se pot reconstitui după particularitățile craniului... Atât intendentul cel şchiop, cât şi noaptea aceea petrecută în turn sunt plăsmuite de mine sau, mai exact, aşa mi le-am închipuit eu. Toate celelalte însă sunt adevărate. În mai 1502, din însărcinarea lui Borgia, Leonardo a inspectat fortificațiile de la Piombino. Răposatul profesor Ruben Abgarovici Orbeli considera că acolo a inventat Leonardo dispozitivul său de scafandru.

— Dar acele cuvinte? „Cum şi de ce...”

— Însemnările s-au păstrat până în zilele noastre. Este vorba de aşa-numitul manuscris din Leichester. Un document extraordinar, nu-i aşa? Toată viața sa, Leonardo s-a străduit să supună marea; acest lucru a fost demonstrat în mod precis prin lucrările lui Orbeli. Toată viața! În cele din urmă a creat scafandrul. De altfel, „alilo” este mai degrabă aer comprimat. Nu-i întâmplător faptul că printre invențiile lui Leonardo se găseşte şi un aparat pentru determinarea densității acrului... Cu acvalungul[1] modern se poate rămâne sub apă 30-40 de minute. Leonardo însă scria: „...atâta timp cât se poate rezista fără hrană”. Vă dați seama ce înseamnă asta? Să renunți la o astfel de invenție era o adevărată tragedie; şi totuşi Leonardo a renunțat. El a renunțat din cauza oamenilor şi pentru oameni... Invenția lui nu a căzut în mâinile acelora care, în interesul lor personal, ar fi pus-o în slujba războaielor sângeroase. După un an, Leonardo scria: „Războiul este una dintre cele mai smintite nebunii omeneşti”... Pictorii îl socotesc pe Leonardo pictor, savanții îl socotesc savant, inginerii, inginer. El însă n-a fost nici una, nici alta. Sau, mai exact, el a fost şi pictor, şi savant, şi inginer. Dar mai presus de orice, el a mai fost ceva... Asta am

---

[1] Acvalung - echipament modern de scafandru independent, cu butelii de oxigen (n. t).

vrut eu să redau... Dar iată... Să mai fumăm totuşi o ţigară.

Ne-am aprins ţigările. Voronov mergea prin cameră, trăgând din ţigară. Îl priveam pe Leonardo. Acum nu-mi mai puneam problema cum a reuşit sculptorul să redea această gamă complexă de sentimente. Nu-mi mai puneam nici problemă ce anume predomina în această gamă. Nu este oare tot una dacă este fericire sau amărăciune? Nu este oare tot una dacă este entuziasm, înţelegere sau voinţă? La fel cum cele şapte culori ale spectrului suprapunându-se dau lumina albă, tot aşa şi simţămintele omeneşti, contopindu-se, au dat naştere la ceva deosebit, care încălzea bronzul prin lumina sa mângâietoare.

Picior, savant, inginer? Da, desigur. Dar mai presus de toate, Om.

Toate faptele redate în această povestire sunt plăsmuite de autor.